

IPOSTAZE PORTRETISTICE. STUDIU DE CAZ: ÎMPĂRATUL FRANZ JOSEPH I

CLAUDIA M. BONȚA*

ABSTRACT. Portrait Sequences. Case Study: Emperor Franz Joseph I. The paper provides a brief overview of how one of Europe's longest-lived sovereigns wanted to remain in the memory of posterity. For this purpose, a series of official portraits of Emperor Franz Joseph I were analyzed, noting his preference for several typological series. The Collections of the National History Museum of Transylvania in Cluj-Napoca shelters in its patrimony a series of objects related to the emperor, among which there are a number of three graphic portraits representative for each of the great typological series observed.

Keywords: Franz Joseph I, portrait, graphics, 19th century

REZUMAT. Lucrarea prezintă o scurtă analiză a modului în care unul dintre cei mai longevivi suverani din Europa a dorit să rămână în memoria posterității. În acest scop au fost studiate o serie de portrete înfățișându-l pe Franz Joseph I, remarcându-se preferința sa pentru câteva ipostaze tipologice. Colecțiile Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca adăpostesc o serie de obiecte legate de împărat între care se remarcă trei portrete grafice reprezentative pentru fiecare dintre seriile tipologice observate.

Cuvinte cheie: Franz Joseph I, portret, grafică, secolul al XIX-lea

Una dintre cele mai emblematice figuri ale istoriei europene a fost cea a împăratului Francisc Iosif I, Franz Joseph I (1830-1916), care a domnit între anii 1848-1916.¹ Implicarea politică și în special longevitatea de care s-a bucurat au

* Doctor în istoria artei, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca, email bonta.claudia@mnit.ro.

făcut ca numele său să fie asociat cu o serie de evenimente ale istoriei europene din secolele XIX-XX, inclusiv primul război mondial. Adept al conservatorismului guvernamental, cu priorități precum întietatea statului și centralizarea riguroasă, sprijinindu-se îndeosebi pe armată și pe birocrație², Franz Joseph se definea deseori drept *ultimul cavaler*. Ajuns la putere în împrejurări dramatice, tânărul împărat a dorit să facă cunoscut lumii faptul că imperiul are un lider tânăr, energic și capabil, care va governa cu mână de fier. Unul dintre mijloacele folosite în acest scop a fost realizarea și difuzarea portretelor sale în întreg imperiul, obicei pe care îl va păstra întreaga viață. De-a lungul vremii împăratul a fost subiectul a numeroase portrete și a avut grijă ca supușii săi să se poată raporta mereu la o imagine actualizată a chipului său.³ Interesant este însă faptul că, deși există un număr mare de portrete ale împăratului, din punct de vedere tipologic ele nu diferă prea mult. Se observă câteva posturi și teme agreate de suveran care au fost multiplicat la nesfârșit de toate portretele sale. Tradiționalist și conservator, Franz Joseph a apelat la modelul portretelor oficiale consacrate de marii pictori: Hans Holbein cel Tânăr, Antoon Van Dyck, Martin van Meytens și îndeosebi Hyacinte Rigaut. Cu toate strădaniile de a se alătura unei atât de strălucite tradiții, nu regăsim în portretele sale decât reproducerea mecanică a acestor prototipuri, fără eleganța emanată de operele lui Van Dyck sau prestanța maiestuoasă caracteristică lui Rigaut. Portretele sunt lipsite de imaginație, terne, fără vlagă, dar au calitatea de a reflecta exact, mecanic, omul sec, fanatic al tradiției. Majoritatea picturilor care îl înfățișează respectă un șablon consacrat, redând în general imaginea împăratului într-un cadru arhitectonic solemn, reprezentat îndeosebi de o clasică combinație a unei colonne cu o elegantă draperie, alături de care apare persoana împăratului în uniformă militară sau costum ceremonial însoțit de atributele puterii – tronul, coroana, sceptrul, globul cruciger, sabia etc. Genul acesta de reprezentări nu oferea nici o noutate, fusese folosit de un șir de monarhi înainte, mai ales după –consacrarea sa deplină prin *Portretul lui Ludovic al XIV-lea* de Hyacinte Rigaut, din 1701. Portretul, devenit prototip de succes, a fost adoptat de monarhii epocii și a rămas în vogă mult timp după aceea iar în cazul lui Franz Joseph a fost reinterpretat până

¹ Francisc Iosif, Franz Joseph, arhiduce austriac născut la 18 august 1830 în Schönbrunn, Viena, împărat al Austriei între 1848-1916, încoronat rege apostolic al Ungariei la 1867, mort la 21 noiembrie 1916 la Schönbrunn, Viena.

² Jean Bérenger, *Istoria Imperiului Habsburgilor. 1273-1918*, Ed. Teora, București, 2000, p. 419.

³ Prin contrast, soția sa, împărăteasa Elisabeth de Wittelsbach, Sissi (1837-1898), a refuzat să își mai expună chipul după o anumită vârstă. Vanitoasă, împărăteasa și-a protejat chipul cu ajutorul unei voalete dorind ca lumea să păstreze în memorie imaginea sa tânără și frumoasă, atemporală. Așa se explică existența portretelor duble ale împăratului alături de soția sa, în care acesta apare la o vârstă mai înaintată alături de surprinzător de tânăra lui soție, neatinsă de trecerea timpului.

la saturație: Adolf von Schallberg *Franz Joseph I*, 1860; Anton Einsle, *Kaizer Franz Joseph*, 1851; Giuseppe Sogni, *Franz Joseph I*; Franz Russ, *Franz Joseph I*, 1863; Franz Xavier Winterhaler, *Franz Joseph I*, 1865 etc.

O altă ipostază preferată de Franz Joseph era cea de comandant militar, materializată mai ales prin portretele călare, care îl prezintă pe împărat în timpul uneia dintre ocupațiile sale favorite: manevrele militare. În acest sens, Franz Joseph a lăsat posterității un alt șir de portrete cvasi-identice, care-l înfățișează călare, în postură marțială, purtând cu mândrie uniforma militară: Adam Albrecht, *Franz Joseph I*, 1857; Julius von Blaas, *Kaiser Franz Joseph I*, 1890; Julius von Blaas, *Kaiser Franz Joseph zu Pferd*, 1892 etc. Se știe că Franz Joseph a beneficiat de instrucție militară încă de la frageda vârstă de 4 ani⁴ iar această îndeletnicire s-a transformat în una din marile sale pasiuni: exercițiul militar, incluzând manevrele și paradele militare, tot ceea ce ținea de instrucția militară. Armata ocupa un loc privilegiat în epocă, iar împăratul, fascinat de uniforme, sporește numărul paradelor militare.⁵ Unul dintre cele mai timpurii portrete ale sale este *Portrait of the Future Emperor Franz Joseph I of Austria as a Grenadier with Toy Soldiers*, 1832, de Ferdinand Georg Waldmüller, în care micul prinț este redat în biroul bunicului său, împăratul Francisc I al Austriei⁶ îmbrăcat în cămășuță, purtând deasupra elemente ale uniformei de grenadier, jucându-se cu un set de soldați de jucărie. Pușca miniaturală din mână, steagul înfipt strategic pe covor și toba căzută pe jos în colț sunt câteva elemente menite să întregescă atmosfera belicoasă a imaginii. Figura angelică și privirea inocentă amintesc totuși că ne aflăm în fața unui copil foarte mic, ale cărui viitoare pasiuni se întrevăd deja.⁷ La maturitate, Franz Joseph era ferm convins că era de *datoria* să asiste la manevrele militare, să treacă în revistă trupele, să fie prezent la parade, să efectueze vizite la unități și așezăminte militare. În fapt împăratul și-a selectat îndatoririle de așa o manieră încât să corespundă pasiunilor sale – nu îl interesa să viziteze așezăminte civile precum școlile, spitalele, instituturile științifice, dar în ceea ce privește așezămintele armatei era profund interesat.⁸ Astfel *datoria* și pasiunea se întrepătrundeau oferindu-i o „dublă satisfacție”⁹. Era cunoscută

⁴ J. Bérenger, *op. cit.*, p. 422-423.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Împăratul Francisc (1768-1835) a urcat pe tron sub numele de Francisc al II-lea (1792-1804), ultimul dintre împărații romano-germani, devenind Francisc I, împăratul Austriei (1804-1835) începând cu anul 1804, anul dizolvării Sfântului Imperiu.

⁷ Alan Palmer, *Twilight of the Habsburgs: The Life and Times of Emperor Francis Joseph*, Ed. Atlantic Monthly Press, New York, 1997, p. 12-27.

⁸ Anatol Murad, *Franz Joseph I of Austria and His Empire*, Ed. Twayne Publishers, New York, 1968, p. 62-63.

⁹ *Ibidem*, p. 62.

meticulozitatea sa în cazul manevrelor și frecvențele sale observații în această privință - cum ar fi nemulțumirea sa că rândurile ori șirurile de militari nu erau suficient de drepte.¹⁰

Cea de-a treia serie tipologică a portretelor lui Franz Joseph este reprezentată de portretele tip bust destinate afișării în toate instituțiile publice imperiale. Fără a fi prea variate nici acestea, îl redau pe împărat în portrete de aparat, frontal sau cu chipul întors pe trei sferturi spre privitor. Din această serie au rămas fără îndoială cele mai multe dintre portretele împăratului răspândite pe întreg cuprinsul Imperiului: Franz Schrothberg, *Franz Joseph I*, 1856; Franz Russ jr., *Franz Joseph I*, 1870; Tom von Dreger, *Franz Joseph I*, 1914 etc. Ca o particularitate specifică lui Franz Joseph se remarcă preferința sa pentru uniforma militară. Pasiunea sa pentru uniforme apare vădit în numeroasele portrete rămase de la el. Acest gen de îmbrăcăminte era ceva cotidian pentru împărat. Se spune că, prin 1867, cu ocazia unor manifestații publice, primarul Vienei a cerut împăratului să apară în civil ținând cont de faptul că opinia publică nu agreea foarte mult ideea de uniformă, însă împăratul a ignorat cererea; în anul următor, primarul a încercat din nou, fără succes, apoi a renunțat.¹¹ O altă istorisire amintește cum, cu ocazia jubileului de 60 de ani de domnie din anul 1908 împăratul a primit omagiile tuturor îmbrăcat în uniformă de feldmareșal austriac, după care, în cadrul audiențelor private, a întâmpinat pe fiecare dintre principii germani în uniforma caracteristică statului respectiv, petrecându-și întreaga zi schimbând uniforme.¹² Pasiunea pentru uniforme l-a făcut pe Franz Joseph să le îmbrace o viață întreagă, cu excepția momentelor în care vâna și purta o uniformă de vânător sau a călătoriilor incognito. Avea o adevărată colecție de uniforme și cunoștea în detaliu accesoriile fiecăreia.¹³

Ca o minusculă variație la uniforma militară, câteva portrete îl prezintă pe împărat în costum de vânător, ocupația sa preferată după cea de împărat: Edmund Mahlknecht, *Kaiser Franz Joseph I im Ischler Jagdkostum*; Kasimierz Pochwalski, *Franz Joseph I*, 1910. Dealtfel împăratul nu a manifestat vreun interes pentru arte, literatură, teatru sau muzică.¹⁴ Istoricii l-au caracterizat ca o *mediocritate cumsecade*¹⁵, subliniind faptul că, spre deosebire de înaintașii săi habsburgi, Franz Joseph nu a exercitat nici un mecenat, preferând paradele militare artelor, dar

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Laurence Cole, *Military Culture and Popular Patriotism in Late Imperial Austria*, Ed. OUP, Oxford, 2014, p. 24-32; A. Murad, *op .cit.*, p. 62.

¹² A. Murad, *op .cit.*, p. 61.

¹³ *Ibidem.*, p. 61-62.

¹⁴ *Ibidem.*, p. 57-58.

¹⁵ Jean Bérenger, *op .cit.*, p.416.

popularitatea sa se datora nu doar avântului economic ce a caracterizat perioada ci și unor calități umane ale împăratului, precum preferința sa pentru bucurii simple, îndeosebi vânătoria, natura și atașamentul sincer pentru religia catolică.¹⁶ Era pasionat de activități militare și de vânătoare iar rapoartele vremii ne informează că pe durata unei jumătăți de secol, între 1848-1900 împăratul ar fi vânat personal 48.345 de capete de vânat, deci o medie de aproape 1.000 de capete pe an!¹⁷ Desigur, totul era organizat de o manieră extravagantă, implica un număr mare de pădurari, vânători, hăitași, gonaci care, precum toți cei ce îl serveau pe împărat, trebuiau să își facă treaba foarte bine și să nu fie la vedere.¹⁸ Dealtfel se mai păstrează în diverse colecții piese care amintesc despre maniera în care era organizată o vânătoare imperială.¹⁹ Împăratul își puna amprenta personală în tot ceea ce făcea, avea obiceiurile fixate și rutina stabilită precis; nu ducea însă o viață spartană, nu își refuza confortul, iar binecunoscuta sa simplitate era în fapt un rezultat al preferințelor sale. A făcut totul în maniera sa personală, a stabilit ce implică *datoria* sa și s-a aruncat în muncă; se considera *primul slujbaş al statului* iar aprecierile nu s-au lăsat așteptate: „sânguința îi ține loc de geniu”.²⁰ Etichetat drept autocrat, acuzat că este lipsit de căldură umană, împăratul era un adept al izolaționismului în relațiile cu cei din jur, percepuți drept „creaturi funcționale” ușor de înlocuit și avea convingerea că sângele regal sau aristocratic te ridică deasupra oamenilor obișnuiți, indivizi fără importanță.²¹ Consecvența sa în muncă, în pasiuni, opinii, programul de muncă draconic și chiar inflexibilitatea sa au dat o notă de stabilitate epocii și au sfârșit prin a fi considerate calități de publicul larg. Singurătatea sa²² și dramele personale care l-au lovit au adus un plus de compasiune publică ce s-a adăugat respectului câștigat în timp de împărat și i-au sporit popularitatea. În retrospectivă, epoca sa apare frecvent asociată cu sintagma *timpurile glorioase de odinioară, pline de splendoare imperială*, fiind considerată o perioadă de apogeu literar, cultural, muzical, artistic, științific, caracterizată de atmosfera de *prosperitate în Imperiu, peste care plutește imaginea „bătrânului împărat”, simbolul zilelor bune de odinioară*.²³

¹⁶ *Ibidem.*, p. 414-416.

¹⁷ A. Murad, *op. cit.*, p. 76-78.

¹⁸ *Ibidem.*, p. 76.

¹⁹ Ca un exemplu în acest sens, se remarcă coșul de picnic, elegantul *Jagdpicknikkoffer*, păstrat la Schloss Niederweiden.

²⁰ J. Bérenger, *op. cit.*, p. 415. Andrew Wheatcroft, *Habsburgii. Personificarea unui imperiu*, Ed. Vivaldi, București, 2003, p. 440; A. Murad, *op. cit.*, p. 76-78.

²¹ Karen B. Owens, *Franz Joseph and Elisabeth, The Last Great Monarchs of Austria-Hungary*, Ed. McFarland, Londra, 2013, p. 3-5.

²² Brigitte Hamann (ed.), *„Majestät, ich warme Sie” Geheime und private Schriften*, Wien, 1979, p. 10.

²³ A. Murad, *op. cit.*, p. 3-5.

Dacă facem o trecere în revistă a portretelor sale picturale observăm monoton aceleași șabloane, în care doar personajul se transformă treptat, îmbătrânind perceptibil. Lipsa interesului imperial pentru actul artistic se reflectă din plin în întregul șir de portrete rămase în urma împăratului Franz Joseph I. Se spune că pentru el era mai importantă acuratețea redării uniforme decât orice altceva. Nu părea să fie prea preocupat de aspectul său fizic sau de asemănarea cu portretul, dar o eroare la uniformă era de neiertat. În acest sens își trimitea valetul să observe progresele lucrării cu indicația să fie atent la uniformă: detaliile fiecărui element constitutiv precum și dacă locul panglicilor, medaliilor și decorațiilor de pe uniformă în cauză corespund întocmai.²⁴ Rezultatul: o serie lungă de portrete tehnice, imagini insipide și banale, fără calități artistice deosebite. Colecțiile Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca au în patrimoniu o serie de obiecte legate de persoana împăratului între care se remarcă un număr de trei portrete grafice reprezentative pentru fiecare dintre marile serii tipologice amintite.

Primul dintre acestea înfățișează un *Portret maiestuos al împăratului* (Fig. 1)²⁵ cu chipul acoperit de mustața și perciunii ce parcă au scăpat de sub control. Împăratul cu un început avansat de chelie și expresia autoritară pozează marțial, cu capul întors pe trei sferturi, cu o mână sprijinită pe sabie iar cu cealaltă ținând cușma împlănită cu penaj vertical evidențiat. Are în spate tronul, pe fundalul unei blăni somptuoase de hermină limitată de o draperie grea, opulentă, de catifea, prinsă cu un cordon cu ciucuri supradimensionați. Uniforma de paradă apare descrisă detaliat: pantalonii acoperiți de broderii, cizmele înalte, strălucitoare, tunică cu fireturi brodate și decorații mari prinsă la brâu cu cingătoare cu ciucuri, ciucuri care apar și la teaca săbiei în dialog parcă cu cei de la draperie. Mantia scurtă, împlănită, fixată pe umeri cu șnururi largi, decorative, întregește tabloul. Imaginea se raportează la un decorativism exagerat, în ton cu gustul epocii, dar face apel și la autoritatea grației divine ce l-a investit și îl ocrotește pe împărat prin prezența discretă a unuia dintre cei doi îngeri ce susțin stema cu coroana maghiară (cea austriacă lipsește strategic din imagine, dar îi intuim prezența) deasupra tronului. Încărcătura detaliilor, materialele grele, luxoase, ce compun fundalul, tronul căptușit cu catifea, având picioarele terminate în capete de lei sculptați, franjuri de pe taburetul de sub tron, broderia încărcată de pe uniformă aglomerată de decorații, medalii, șnururi și fireturi, ciucurii mari alcătuiind un triunghi imaginar, sau penajul ce irupe violent din cușmă acaparează privitorul, copleșindu-l.

²⁴ Purtând în permanență uniformă, Franz Joseph I s-a diferențiat de Habsburgii care au domnit înaintea sa, care, cu excepția lui Iosif al II-lea, nu au purtat uniformă și nici nu au manifestat vreo înclinație deosebită pentru problemele militare. Dealtfel împăratul Franz Joseph I a și fost îngropat în uniformă de feldmareșal, v. A. Murad, *op. cit.*, p. 61.

²⁵ Litografie reprezentându-l pe împăratul Franz Joseph după o pictură de Than Mór, gravor Doby Jenő, imprimare executată de L. Pisani. Nr. inv. MNIT M 4413. Dimensiuni: 82,8 x 61 cm.

Fig. 1. Portret al împăratului Franz Joseph I - I Ferencz József

Odată trecut acest prim efect, o cercetare a personajului dezamăgește: capul chel rezultă disproporționat de mic în raport cu favoriții exagerat de mari ce cresc sălbatic pe obraji. Părul facial ascunde mare parte din chip creând o senzație ciudată, de personaj neîmblânzit, frizând sinistrul. Nu putem vorbi despre o expresie facială, doar ochii privesc hotărât spre o direcție îndepărtată iar atitudinea nu reușim să o percepem maiestuoasă, cum probabil se vrea, ci arogantă și superioară.

Jos pe cele două laterale apare scris cu cursive *Fest. Than M.* respectiv *Metsz Doby I.* Central este inscripționat titlul cu numele și titulatura împăratului în varianta maghiară, *I Ferencz József, dedesubt Ausztriai Császár. Magyarország Királya.* Dedesubt *Kilián F. m. k. egyetemi könyvtáros bizománya.* Lateral de-o parte și de alta a ultimului rand *Nyomt. Pisani L.* respectiv *Minden utánzás tilos.* Autorul picturii după care a fost făcută reproducerea grafică este Than Mór²⁶ iar autorul reproducerii grafice este Doby Jenő. Originalul, datat 1875, se află la Muzeul Național din Budapesta, Galeria Portretelor Istorice (Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Arcképcsarnok, Budapest).

²⁶ Than Mór, pictor maghiar, 19.06.1828-11.03.1899, autor al unor lucrări cu subiecte îndeosebi istorice, mitologice, dar și portrete, v. Gábor Visnyovszki, *Stamps*, Budapesta Állami Nyomda, 1996, p. 85.

Fig. 2. Împăratul Franz Joseph călare

Cel de-al doilea portret, realizat după o lucrare semnată de Julius von Blaas²⁷, la Viena, datată 1898, este un portret ecvestru, *Împăratul Franz Joseph călare* (Fig. 2)²⁸. Avem de-a face cu un portret ecvestru conceput pe filiera marilor portrete ecvestre regale (avându-l drept exponent principal pe Diego Velázquez) dar realizat static, precum un instantaneu, cu împăratul surprins din profil, cu toată atenția concentrată la manevrele militare ce probabil se desfășoară în fața sa. Imaginea este dominată de simplitate: un peisaj simplu, o banală câmpie limitată de cursul liniștit al unei ape, un platou neted acoperit de verdeață, iarbă, scaieți și buruiene răzlețe, un fundal asigurat de cerul senin pe care se profilează un militar călare. Portretul ecvestru redă omul în umbra uniformei – chipiul regulamentar, pantaloni cu vipușcă, uniformă simplă cu nasturi la două rânduri, câteva decorații discret aliniate pe piept și nelipsitul *Ordin Lâna de aur* la gât. Chipul acoperit de mustața mare și de favoriții stufoși se întrevește prea puțin dar remarcăm ținuta dreaptă, impecabilă și expresia marțială care îi domină figura. Probabil că asta și dorea împăratul aflat deja la o vârstă înaintată. Anatomia calului este descrisă corect și detaliat, cu mușchii încordați, pielea netedă și strălucitoare, coama și coada aranjate impecabil. Armăsarul superb cu pată albă pe frunte era probabil unul dintre cei doi cai care erau trimiși în zona aleasă pentru manevre cu ceva vreme înainte de sosirea împăratului, pentru a se obișnui cu terenul și atmosfera. Oricât de trâmbițată era simplitatea imperială, servitorii lui Franz Joseph aveau datoria să se asigure de faptul că, la manevre, împăratul avea la dispoziție doi cai siguri, nu sperioși, imuni la zgomotele făcute de trupe, patul de fier pe care obișnuia să doarmă și mâncarea agreată de acesta, însoțită de vinul roșu, alb și berea.²⁹

În colțul din stânga jos, în câmpul imaginii, apare semnătura artistului, *Julius von Blaas* și dedesubt locația și data, *Wien 1898*. Sub imagine, central, semnătura împăratului în varianta maghiară, cu cursive, *Ferencz József*.

²⁷ Julius von Blaas, 1845-1922, pictor italiano-austriac, specializat în portrete călare, scene naturaliste, profesor la Academia din Viena, v. *Österreichische Biographische Lexicon 1815-1950* (ÖBL), Band 1, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1957, p. 90-91.

²⁸ Heliogravură reprezentându-l pe împăratul Franz Joseph călare după o pictură de Julius von Blaas executată de Institutul militar geografic, Viena, 1898. Nr. inv. MNIT M 4381. Dimensiuni: 79,5 x 59 cm.

²⁹ A. Murad, *Op. cit.*, p. 77-78.

Fig. 3. Portret al împăratului Franz Joseph I

Cel de-al treilea *Portret al împăratului Franz Joseph I* (Fig. 3)³⁰ este un portret de aparat, tip bust, în medalion. Împăratul este redat din față cu corpul ușor întors și linia umerilor asimetrică. Silueta întoarsă estompează elegant din rigoarea caracteristică portretului frontal. Împăratul este deja la o vârstă venerabilă, are o chelie avansată și este complet cărunt. Mustața stufoasă și favoriții albi domină trăsăturile faciale însuflețite de ochii vii ce sclipesc de sub sprâncenele bogate. Portretul se înscrie într-o bogată serie de portrete-bust ale împăratului vârstnic realizate în epocă, în care Franz Joseph apare purtând diverse uniforme și decorații. În acest caz împăratul îmbracă o uniformă cu fireturi, complet acoperită pe partea stângă de medalii și decorații militare și desigur, Ordinul *Lâna de aur* la gât.

Lateral, jos, apare inscripționat autorul *Wilhelm Langer*,³¹ *pinx.*, respectiv *A cs. és kir. katonai földrajzi intézet nyomása*, iar central semnătura împăratului în varianta maghiară, cu cursive, *Ferencz József*.

În mod curios, tocmai acest din urmă portret, atât de oficial, pare a fi cel mai puțin rigid. Se poate spune că percepția publică a împăratului a influențat și portretistica. Așa cum frecvent s-a observat, Franz Joseph a avut o evoluție inversă față de majoritatea suveranilor: și-a început domnia ca un tiran detestat și a sfârșit cu un important capital de simpatie, ca *bătrânul împărat* sau chiar *bunul împărat*.³² Același fapt putem spune că este oglindit de seria de portrete prezentate, care evoluează lent de la o imagine arogantă a puterii spre varianta bătrânului bonom, trecând prin o etapă intermediară, de simplitate cazonă.

³⁰ Litografie reprezentându-l pe împăratul Franz Joseph I, executată după o pictură de Wilhelm Langer, de către Institutul militar geografic, Viena. Nr. inv. MNIT M 4414. Dimensiuni: 80 x 59,6 cm.

³¹ Wilhelm Langer, 1869-1929, artist austriac născut la Sternberg, Carinthia, elev al lui Eduard von Lichtenfels. A studiat la Academia din Viena.

³² A. Wheatcroft, *op .cit.*, p. 440; J. Bérenger, *op. cit.*, p. 502-505.